

16. máj 2018

Jabko padá ďaleko od stromu

Analýza medzigeneračnej mobility príjmov na Slovensku

Tomáš Rizman

Väčšina slovenských detí má šancu zbohatnúť bez ohľadu na príjem ich rodičov. Priemerný Slovák je na tom z pohľadu šancí na vyšší príjem podobne ako Dán, Nór alebo Fín. Situácia je ešte spravodlivejšia v prípade, ak je dieťa alebo rodič vysokoškolsky vzdelaný. Toto všeobecné pravidlo spravodlivých príjmových šancí však neplatí pre deti najmenej zarábajúcich, ktoré zostávajú v pasci chudoby. Až 60 percent z nich má príjem nižší ako minimálna mzda. Medzinárodne uznávaným receptom na elimináciu pasce chudoby je kvalitný univerzálny vzdelávací systém, ktorý dokáže deti pripraviť na život bez ohľadu na sociálne a vzdelanostné postavenie ich rodičov.

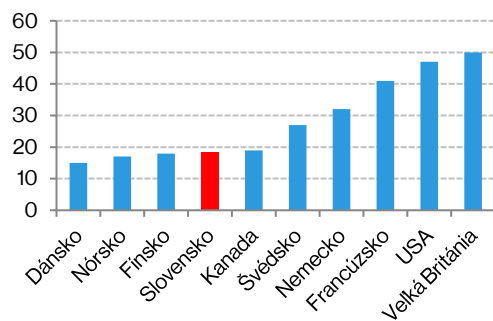
V nasledovnom komentári sa zaoberáme **sociálnou mobilitou, resp. medzigeneračnou elasticitou príjmov**. Ide o výskum, ktorý nám pomáha porozumieť tomu, ako veľmi je príjem našich detí ovplyvnený ich vlastným talentom a zručnosťami, a naopak, nakoľko ho determinuje sociálne postavenie ich rodičov. Pri analýze sa v súlade so svetovou akademickou literatúrou pozeráme iba na otcov a synov. Matky a dcéry neanalyzujeme z dôvodu, že majú v kariérach častejšie prestávky kvôli materstvu. Výsledky by tak mohli byť skreslené. Napríklad matka so štyrmi deťmi bude mať kratšiu kariéru ako bezdetná žena v rovnakom veku, čo sa môže prejaviť aj na jej mzde (lebo má menej pracovných skúseností).

Slovensko je krajina rovnakých šancí...

Na Slovensku majú mladí ľudia šancu zbohatnúť bez ohľadu na postavenie ich rodičov.

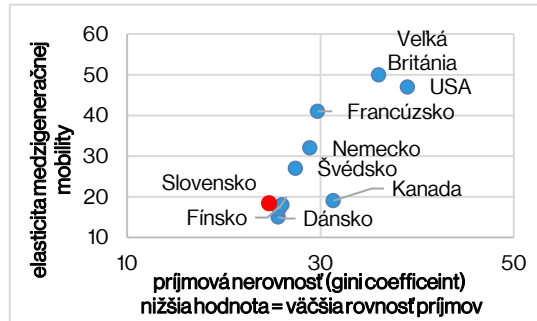
Generačná elasticita príjmov¹, vyjadrujúca podiel príjmu otcov, ktorý sa prenese na synov, je na Slovensku 18,4 percent. Ide o hodnotu porovnateľnú s krajinami Severnej Európy a výrazne nižšiu ako v krajinách západnej Európy alebo v USA (napr. vo veľkej Británii má hodnotu 50 percent). Nižšia hodnota elasticity predstavuje vyššiu sociálnu mobilitu. Krajiny, kde je generačná elasticita príjmu vysoká, majú často aj vysokú príjmovú nerovnosť. Slovensko patrí ku krajinám akými sú napr. Fínsko, Nórsko, Kanada a Dánsko, kde je vo všeobecnosti nízka príjmová nerovnosť a vysoká mobilita príjmov.

Graf 1: Generačná elasticita príjmu, medzinárodné porovnanie², v %

Zdroj: IFP podľa RFO a SP, Miles Corak

Graf 2: Generačná elasticita príjmu a príjmová nerovnosť, v %

Zdroj: IFP podľa RFO a SP, Miles Corak, OECD

¹ Čím vyššia je medzigeneračná elasticita, tým menšiu šancu na vyšší príjem majú deti chudobných rodičov, ale aj naopak, tým menšiu šancu zarobiť len málo majú deti bohatých rodičov. Keď je hodnota medzigeneračnej elasticity vysoká, pozícia rodiča v príjmovom rozdelení do veľkej miery určuje aj budúcu pozíciu jeho dieťaťa v príjmovom rozdelení.

² Za Slovensko je metodika výpočtu opísaná v boxe. Medzinárodné porovnanie ostatných krajín zosummarizoval vo svojej analýze Miles Corak. Pre viac informácií pozri zoznam použitej literatúry.

...no niektoré skupiny sú znevýhodnené.

Generačnú elasticitu príjmov ovplyvňuje počet detí a vzdelanie. Miera, do akej sa prenesú príjmy otcov na ich synov, je výrazne vyššia v rodinách s viac ako 5 deťmi (elasticita vyššia ako 24 percent). Súvis medzi príjmom otca a syna je naopak takmer zanedbateľný (elasticita nižšia ako 10 percent), ak je otec alebo syn vysokoškolsky vzdelaný. Ide o prekvapivé zistenie, keďže vysokoškolské vzdelanie je výrazne ovplyvnené rodinou. Až dve tretiny detí, ktorých otcovia majú vysokoškolské vzdelanie, tiež ukončia vysokú školu. Naopak, ak otec nebol vysokoškolsky vzdelaný, vysokú školu ukončí len jedna pätina jeho detí.

Tabuľka 1: Generačná elasticita príjmov pre rôzne skupiny (v %)

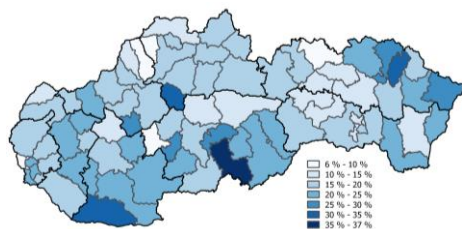
Všetci	18,4
otec má viac ako 10 detí	36,3
otec má 5-10 detí	24,2
otec má najviac 4 detí	17,5
otec s VŠ titulom	8,7
syn s VŠ titulom	9,3
syn alebo otec s VŠ titulom	6,6

Zdroj: IFP podľa RFO a SP

V chudobnejších regiónoch sú rodinné väzby tuhšie

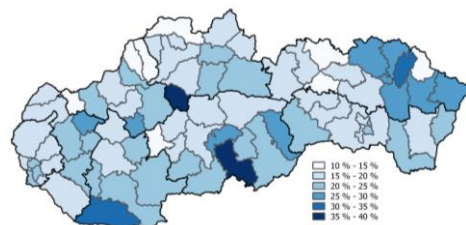
Chudobnejšie regióny majú skôr vyššiu generačnú elasticitu. V porovnaní s uvedenými faktormi ovplyvňuje región na úrovni krajov medzigeneračnú elasticitu len minimálne. Na úrovni okresov je však vidno, že generačná elasticita je vyššia hlavne na severovýchode a juhu Slovenska. To platí pri analýze pobytu otca aj syna.

Mapa 1: Generačná elasticita príjmu, podľa pobytu syna

Zdroj: IFP

Mapa 2: Generačná elasticita príjmu, podľa pobytu otca

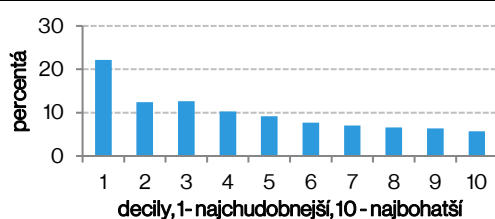

Zdroj: IFP

Deti najmenej zarábajúcich ostanú na spodu príjmového rozdelenia.

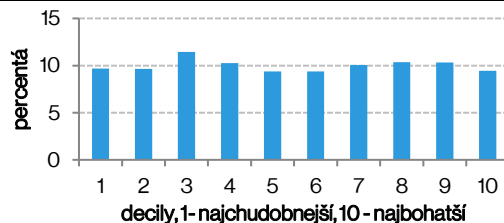
Najhoršie sú na tom deti najmenej zarábajúcich rodičov. Až 60 percent synov, ktorých otec patril medzi 5 percent najmenej zarábajúcich, má dnes príjem nižší ako minimálna mzda. Naopak, viac ako priemernú mzdu, zarobí iba 17 percent z nich. V medzinárodnom porovnaní sú na tom najchudobnejší podobne ako v USA, kde príjem detí závisí od príjmu rodičov takmer na 50 percent³.

Graf 3: Príjmové rozdelenie synov, ktorých otec patril do najnižšieho príjmového decilu

Zdroj: IFP podľa RFO a SP

Graf 4: Príjmové rozdelenie synov, ktorých otec nepatril medzi nadpriemerne zarábajúcich ale ani medzi najchudobnejších⁴

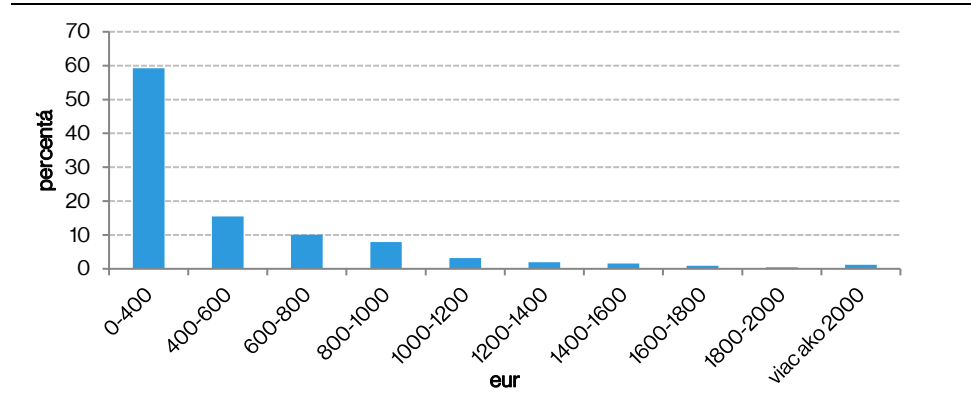
Zdroj: IFP podľa RFO a SP

³ Medzinárodné porovnanie nájdete v prílohe A

⁴ Otec patril do 2-4 príjmového decilu

Ak rodičia nepatrili medzi najmenej zarábajúcich, šance zbohatnúť sú podobné ako šance stať sa chudobným. Taktiež platí, že synovia, ktorých otec nepatril ani medzi 10 percent najmenej zarábajúcich a ani medzi 10 percent najlepšie zarábajúcich, majú relatívne rovnomerné príjmové rozdelenie. To znamená, že majú podobne často podpriemerný, priemerný a nadpriemerný príjem. Šance synov teda nie sú výrazne ovplyvnené zárobkom ich rodičov.

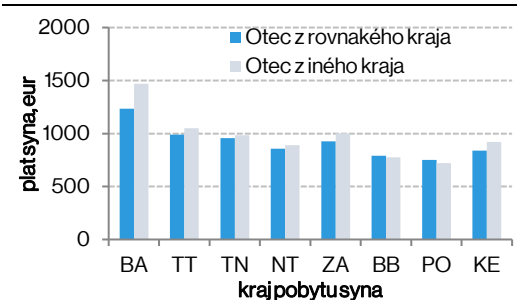
Graf 5: Príjmové rozdelenie synov, ktorých otec patrilo medzi 5 percent najmenej zarábajúcich

Zdroj: IFP

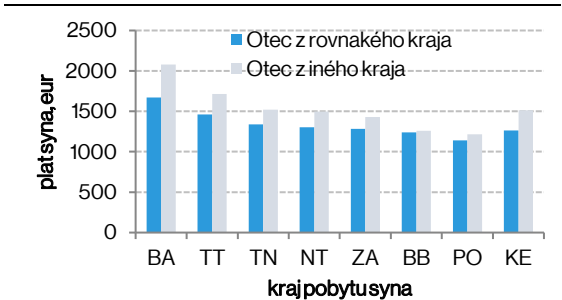
CPčkári pracujúci v Bratislave zarobia o 19 percent viac ako rodení Bratislavčania. Ak sa v Bratislave zamestná niekto kto z nej pochádza, v priemere zarobí 1235 eur, resp. 1671 eur, ak má aj vysokoškolské vzdelanie. Tí, čo sa v Bratislave zamestnávajú, no ich rodičia majú trvalý pobyt mimo Bratislavy, zarobia v priemere až 1471 eur, teda o 19 percent viac ako pôvodní Bratislavčania. Vysokoškolsky vzdelaní zamestnanci prichádzajúci z východnejších krajov zarobia v Bratislave až 2077 eur, teda o 24 percent viac ako vysokoškooláci narodení v Bratislave. Tieto rozdiely sú štatisticky významné aj po zohľadnení ďalších charakteristík týchto zamestnancov (Tabuľka 2). V ostatných krajoch sú rozdiely menej výrazné, pričom najmenší rozdiel medzi platom prisťahovalcov a domácich je v Banskobystrickom kraji.

Graf 6: Priemerný plat synov pracujúcich v roku 2016, podľa trvalého pobytu syna a otca, (eur)

Zdroj: IFP podľa RFO a SP

Graf 7: Priemerný plat synov s vysokoškolským vzdelaním⁵, pracujúcich v roku 2016, podľa trvalého pobytu syna a otca, (eur)

Zdroj: IFP podľa RFO a SP

Zohľadnenie ďalších parametrov, ktoré určujú výšku mzdy, znižuje generačnú elasticitu na 14 percent. Pri zohľadnení pobytu otca a syna, ich vzdelania a počtu detí súčasne generačná elasticita klesne na 14 percent (Tabuľka 2). Zohľadnenie ďalších premenných ako je odvetvie, dĺžka kariéry, nezamestnanosť a roky strávené v zahraničí zníži generačnú elasticitu dokonca pod 10 percent.⁶

⁵ Ukončené bakalárske alebo vyššie vzdelávanie

⁶ Výsledky z regresie rozšírenej o odvetvie, dĺžku kariéry, nezamestnanosť a roky strávené v zahraničí

Tabuľka 2: Výsledky rozšírenej regresie, vysvetľujúcej mzdu syna

		Koeficient	p-hodnota
Mzda otca (gen. elasticita)		14 %	0,00
vplyv regiónu na mzdu syna v % (v porovnaní s otcom a synom z Bratislavy)			
Otec z rovnakého kraja	Trnavský	0	0,90
	Trenčiansky	-2	0,1
	Nitriansky	-14	0,00
	Žilinský	-6	0,00
	Banskobystrický	-15	0,00
	Prešovský	-20	0,00
	Košický	-15	0,00
Otec z iného kraja	Bratislavský	21	0,00
	Trnavský	7	0,00
	Trenčiansky	-3	0,27
	Nitriansky	-10	0,00
	Žilinský	2	0,35
	Banskobystrický	-15	0,00
	Prešovský	-19	0,00
Košický	-1	0,77	
vplyv vzdelania na mzdu syna v % (oproti otcovi a synovi bez vzdelania)			
Otec	Syn		
Má VŠ	Bez VŠ	8	0,00
Bez VŠ	Má VŠ	42	0,00
Má VŠ	Má VŠ	39	0,00
vplyv veľkosti rodiny na mzdu syna v % (oproti rodinám s menej ako 5 deťmi)			
5-10 detí		-12	0,00
Viac ako 10 detí		-21	0,06

Zdroj: IFP, rovnica obsahuje aj konštantu

Box: Metodika odhadu generačnej elasticity a popis údajovej základne

Akademická literatúra odhaduje generačnú elasticitu príjmov na základe jednoduchej rovnice (napríklad Miles Corak, 2013):

$$\ln Y_{i,t} = \alpha + \beta \ln Y_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t}$$

V tejto rovnici vysvetľujeme prirodzený logaritmus príjmu synov z rodiny i v čase t $\ln Y_{i,t}$, konštantou α , prirodzeným logaritmom príjmu otca z rodiny i v minulosti v čase $t-1$ $\ln Y_{i,t-1}$.⁷ Ostatné vplyvy, ktoré nezohľadňujú príjem rodiča, sú zohľadnené v reziduály ($\varepsilon_{i,t}$). Príjem generácií sa v čase vyvíja a veľmi často majú deti vyšší príjem ako ich rodičia. Uvedené zachytáva konštanta α . Príjem detí je však napriek tomu často spojený s príjmom ich rodičov. Tento vzťah zachytáva koeficient β , ktorý sa veľmi často nazýva aj generačná príjmová elasticita. Tento koeficient vyjadruje percentuálny rozdiel v príjmoch detí z dvoch rodín za každý percentuálny bod rozdielu v príjmoch ich rodičov. Čím je hodnota β vyššia, tým lepšie dokáže príjmová situácia otca určiť pozíciu dieťaťa v príjmovom rozdelení. Naopak, keď je β nižšia, príjmy otca sú len slabý prediktor pozície syna v príjmovom rebríčku. Viac informácií nájdete v zozname použitej literatúry.

Použité údaje

Analýza vychádza z údajov o rodinných väzbách podľa registra fyzických osôb (RFO). Na zistenie príjmu boli použité aj údaje zo Sociálnej poisťovne o príjmoch, pričom sme vybrali otcov, ktorí mali 40-50 rokov v roku 2005 a synov, ktorí mali 20-30 rokov v roku 2015. Uvedenú vekovú kategóriu sme zvolili z dôvodu, že rast príjmu často spomalí vo veku pred odchodom do dôchodku. U mladých je rast príjmu často naopak vyšší na začiatku kariéry, avšak sledovanie príjmu počas troch rokov považujeme za dostatočne dlhé obdobie aby zachytilo aj tento efekt. V analýze sme ponechali len tie rodiny, kde mal otec aspoň nejaký príjem z práce v rokoch 2004-2006 alebo bol aspoň dva roky z nich na úrade práce (takému otcovi bol priradený nulový príjem). Pre synov bola podmienka, že museli mať aspoň nejaký príjem v rokoch 2014-2016, alebo byť aspoň dva z uvedených rokov na úrade práce (a teda mali nulový príjem). Ostatné dvojice otec syn boli z analýzy vylúčené z dôvodu, že jeden z nich mohol byť v tom čase ekonomicky neaktívny (dôchodca, dobrovoľne nezamestnaný...), alebo mohol byť ekonomicky aktívny mimo SR, prípadne podnikateľ (pre SZČO nemáme spoľahlivú informáciu o príjme). Uvedené roky pre otcov a synov boli vybraté z dôvodu, že chceme zachytiť ich príjem v čo najpodobnejšom veku. Máme však údaje len od roku 2004, preto sme vybrali tieto časové obdobia. Údaje o vzdelaní vychádzajú z registra študentov alebo registra fyzických osôb. Pri rozšírení regresie o ďalšie vysvetľujúce premenné sme postupovali v súlade s komentárom „Rovnaký plat za rovnakú robotu“ (IFP,2017)⁸.

⁷ V našom prípade má t hodnotu 10 rokov. Relatívne nižšia hodnota je spôsobená dostupnosťou kvalitnejších dát iba počas 13 rokov.

⁸ Dostupné online <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=11371>

Zoznam použitej literatúry:

Miles Corak, 2006, Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility

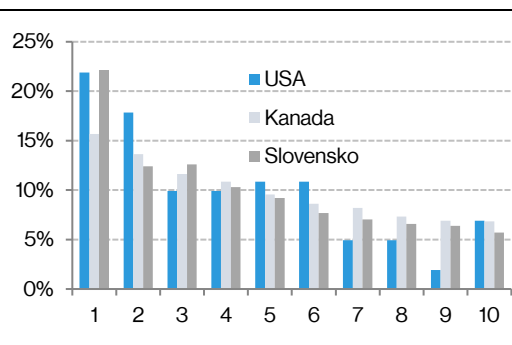
Miles Corak, 2013, Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility

Rizman, 2017, Rovnaký plat za rovnakú robotu

Prílohy:

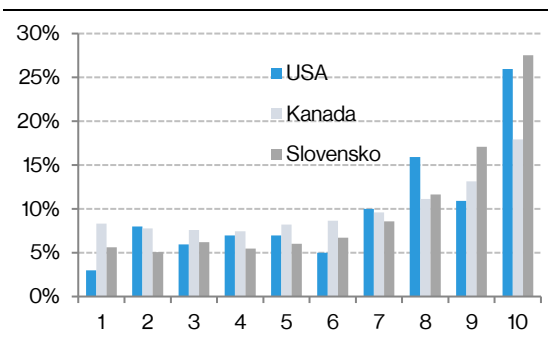
Príloha A: Medzinárodné porovnanie príjmového rozdelenia synov najlepšie a najhoršie zarábajúcich 10 percent otcov

Graf 6: Príjmové rozdelenie synov, ktorých otec patril do najnižšieho príjmového decilu

Zdroj: IFP podľa RFO a SP, Miles Corak

Graf 7: Príjmové rozdelenie synov, ktorých otec patril do najvyššieho príjmového decilu

Zdroj: IFP podľa RFO a SP, Miles Corak